

»Je mogoče podeliti šest od petih zvezdic?«: izbor in priporočanje knjig v dobi interneta

Margrit Schreier

Jacobs University Bremen, Nemčija
m.schreier@jacobs-university.de

Da bi raziskali dejavnike, ki vplivajo na izbiro lahkotnejšega čtiva, smo na spletni strani Amazon.com izbrali petindvajset knjižnih uspešnic in preučili petinsedemdeset »najuporabnejših« ocen bralcev. Preučili smo, zakaj bralci priporočajo v branje določene knjige. Rezultati so pokazali, da je za bralca najbolj pomembna možnost uživetja, sledijo pa razlogi, povezani z avtorjem ali s temo. Izbira knjig se torej ravna po določenih vzorcih.

Ključne besede: literarno posredništvo / knjižni trg / uspešnice / knjižne recenzije / bralec / internet

UDK 655.4:028.8

Veliko je bilo že zapisanega o vlogi, ki jo založniki, uredniki in drugi »selektorji« igrajo pri izboru knjig in posredovanju čtiva širši javnosti (Bourdieu; Coser et al.; Janssen; Powell). Ti posredniki so vsekakor zelo pomemben člen, saj odločajo, katere knjige bodo sploh ugledale luč sveta. Res pa je, da je bralec na koncu tisti, ki se odloči, kaj bo kupil, kaj si bo izposodil, kaj bo bral. O dejavnikih, ki vplivajo na bralčevo odločitev, ne vemo kaj dosti (Seegers in Verdaasdonk). Še toliko težje je priti do trdnih zaključkov, kadar pomislimo na spletne vire, saj se nam tam z enim samim klikom miške razgrne nešteto informacij o novih knjigah. Splet vpliva na način iskanja in uporabe informacij o tem, kaj in kako brati. Referat na kratko oriše pretekle raziskave dejavnikov, ki vplivajo na bralčev izbor literature. Dotakne se tudi raziskave spletnih virov, ki usmerjajo bralca pri izbiri čtiva. Sledi kratka študija, ki pregleda ocene knjižnih uspešnic na strani Amazon.com, ki so jih prispevali bralci, in ki ponujajo tudi podatek, zakaj se določena knjiga priporoča v branje tudi drugim.

Dosedanje raziskave

Izbor in nakup določene knjige smo postavili v primerjalno razmerje s potrošniškimi navadami, ki v sebi združujejo kompleksen proces iskanja informacij, oblikovanja preferenc in pa končno odločitev o nakupu ali branju določene knjige (prim. Janssen in Leemans; Kamphuis; Leemans in Stokmans; Leemans in Van Doggenaar). Janssen in Leemans opisujeta knjige kot produkte z visoko stopnjo povezave, ki se formira med knjigo in bralcem; s tem mislita na to, da imajo knjige za bralca osebni pomen in da je nakup podkrepjen z reševanjem osebnim problemov, ali pa naborem ključnih informacij in posledično s preučitvijo opcij, ki jih te informacije prinašajo s seboj (glej tudi Stokmans in Hendrickx).

Le peščica raziskav se ukvarja s kriteriji, po katerih se (potencialni) bralci odločajo za nakup knjig, ki so pritegnile njihovo pozornost. Ena od študij je vključila vprašalnik, ki je bil posredovan dvesto osemnajstim kupcem leposlovja. Kamphuis je ljudi spraševal, zakaj so se odločili kupiti določeno knjigo, pri tem pa je uporabil trinajst kriterijev, ki jih je predhodno izoblikovala testna študija. Izsledki so pokazali, da se večina razlogov nanaša na avtorja knjige; kupci so bodisi imeli v lasti knjige določenega pisca ali pa so jih pač nekoč že brali. Vprašanci so kot razlog za izbiro navedli tudi tematiko, vendar je prevladoval avtor. Kamphuis velik pomen avtorja povezuje z dejstvom, da je na današnjem založniškem trgu avtor pojmovan kot blagovna znamka. To pa ima za posledico tudi »zvestobo blagovni znamki«.

Tudi študija Leemansa in Stokmansove je pokazala, da igra avtor poglavitno vlogo pri odločitvi za branje določene knjige. Petdesetim sodelujočim v raziskavi sta dala vzorec s šestdesetimi naslovi leposlovnih del, ki so obsegala različne žanre. Od ljudi sta zahtevala, da najprej izločijo knjige, ki jih niti malo ne zanimajo, potem pa izmed preostalih naslovov izberejo eno knjigo. V obeh fazah je avtor odigral pomembno vlogo, vendar je bil ta kriterij še izraziteje poudarjen v prvi fazi eliminacije. Dodatni razlogi za izbiro so bili v obeh fazah povezani s tematiko ali pa z žanrom, v drugi fazi izbiranja pa so nekateri izpostavili tudi pripovedni slog. Avtorja in temo izpostavlja tudi kasnejša analiza, ki so jo skupaj pripravili D'Astous, Colbert in Mbarek. Opozarjajo še, da je knjižna naslovnica prav tako magnet, ki pritegne bralca. Vzorec, po katerem bralci izbirajo knjige v knjigarnah in knjižnicah, odkrivajo tudi Duijx, Cees van Rees in Hugo Verdaasdonk. V svoji razpravi poudarjajo pomen pretekle izkušnje z branjem del določenega pisca ali pa določenega žanra (gl. tudi Verdaasdonk).

Spletni pripomočki za izbor čtiva

Bralci lahko izbirajo le med tistimi knjigami, ki so tako ali drugače pritegnile njihovo pozornost. Knjige so proizvodi, pri nakupu katerih se med potrošnikom in blagom vzpostavi tesna povezava oziroma vživetje (»involvement«).¹ Raziskave so pokazale, da bralci uporabljajo veliko število virov pri izboru; med drugim iščejo informacije na razstavnih policah knjigarn, kjer predstavljajo novitete, berejo reklamne letake, recenzije, literarne kolumne, na televiziji gledajo oddaje o knjigah ter se ravna po priporočilih družinskih članov in prijateljev (Janssen in Leemans; Kamphuis). V zadnjem desetletju je svetovni splet postal pomemben vir informacij o različnih kulturnih proizvodih, še posebej o knjigah (Hargittai; Rohmer). Viri digitalnih informacij vključujejo:

- Domače spletne strani avtorjev: tam najdemo opise knjig, intervjuje z avtorji, biografske podatke o avtorjih, knjižne recenzije, informacije o literarnih večerih, bralnih skupinah in drugih dogodkih ter vrsto dodatnih informacij, ki spremljajo literarno delo in ustvarjalca.

- Spletne strani oboževalcev: te strani ponavadi delujejo kot tesno sodelovanje med različnimi posamezniki in skupinami. Osredotočene so tako na »uporabnika« kot na bralca. V primeru, da spletne strani vključujejo tudi literarne poizkuse ljubiteljev določenega avtorja in druge projekte, kot na primer kolaborativne pisateljske podvige, se meja med bralcem in piscem zamegli. Spletna stran ponuja: možnost komunikacije (dopisovanja) v živo, različne igre, povezavo na Twitter, povezovanje s podobnimi skupinami na socialnih omrežjih MySpace in Facebook, uporabo avatarjev, grafik in podob, ki izražajo različna čustvena stanja; najdemo tudi umetniške izdelke oboževalcev (ki jih lahko v uporabo dobijo tudi drugi oboževalci), odlomke literarni poizkusov posameznih oboževalcev itn.

- Spletne strani založnikov: tam najdemo informacije o novih izdajah, o literarnih branjih, možnost naročila na okrožnice in prejemanje informativnih brošur, informacije o bralnih skupinah, multimedijske vsebine, ki jih lahko prenesemo na svoj računalnik, povezave do odlomkov posameznih del in možnost dodajanja teh odlomkov na druga socialna omrežja (s pomočjo orodja OpenBook) itn.

- Spletne strani knjigotržcev: Amazon, ki velja za največjo in najbolj priljubljeno spletno trgovino, ponuja sledeče opcije: knjižne recenzije urednikov, povezave na spletne strani avtorjev, povezave na spletne portale različnih skupin in debatnih forumov, povezave k podobnemu čtivu, ključne besede (tags), s katerimi kupci označujejo določeno delo, seznam podobnega čtiva, ki so ga pripravili drugi uporabniki, podatke o tem, ktere knjige so kupili drugi kupci, ki so si ogledovali knjigo, ki se izpostavlja, ocene bralcev, itn.

To, kar je izjemno pri takšnih podatkovnih bazah v primerjavi z informacijami o novih knjigah, ki jih najdemo v brošurah, časopisnih recenzijah in televizijskih oddajah, je njihov princip delovanja, ki je izrazito interaktiven in kolaborativen. Včasih so kot glas »stroke« delovali le kritiki in recenzenti; vplivali so na bralstvo in obenem sodelovali pri oblikovanju literarnega statusa in ugleda določenega literarnega dela (Janssen; Van Rees, »How«; Verdaasdonk). Danes, ko imamo na voljo Twitter, Facebook, izmenjavo odlomkov preko OpenBook in pisanje ocen na strani Amazon.com, bralci po vplivu, ki ga imajo na okus in izbiro drugih bralcev, začenjajo presegati kritike. Kot smo že omenili, priporočila prijateljev in kolegov že kar nekaj časa služijo kot pomemben vir informacij pri izboru bralnega čtiva. Vendar pa se je vloga bralca v procesu prenosa vseh naštetih orodij na internet in končne implementacije vseh teh elementov spremenila iz neformalne v institucionalizirano: bralec, ki opisuje, interpretira in ocenjuje knjigo ter svoje mnenje deli s širšo javnostjo, postane del »literarnega polja« (Van Rees, »Introduction«). To k Van Reesovi (»How«) razliki med primarnimi, sekundarnimi in terciarnimi kritiki doda še četrto plast; bralci, ki delujejo kot recenzenti, oblikujejo nov primarni sloj, ki pa se mu pripisuje še manj kredibilnosti in ugleda kot novinarjem in nekdanjim primarnim kritikom.

Tako kot ostali kritiki so tudi bralci pri objavljanju svojih knjižnih priporočil omejeni z institucionalnim kontekstom, v katerem delujejo. Prav te okoliščine uporabijo tudi za to, da svoj način ocenjevanja in svoja priporočila predstavijo kot sprejemljiva za druge (Van Rees, »The Institutional«). Res je, da bralci, ki se na spletu pojavljajo kot recenzenti, ne predstavljajo bralstva v celoti, vseeno pa domnevamo, da lahko razlogi, ki jih navajajo pri svojih priporočilih, nudijo delen vpogled v razloge, ki se tudi drugim bralcem zdijo pomembni pri izboru čtiva. V nadaljnji analizi bomo tako recenzije bralcev iz spletne strani Amazon.com uporabili kot vir informacij o razlogih, ki vplivajo na izbor določenih knjig znotraj širšega bralskega kroga. Za razliko od preteklih raziskav se ne bomo osredotočili na literaturo v ožjem pomenu in na njihove avtorje; zanimala nas bodo knjige, ki pritegujejo najširši možni krog bralcev – to pa pomeni velike knjižne uspešnice in čtivo, ki velja za lahkotnejše branje.

Metode

Pri izboru ocen bralcev, torej pri naboru vzorčne mase smo uporabili dvostopenjski postopek. V prvi fazi smo izbrali petindvajset uspešnic. Pri tem smo domnevali, da se uspešnice iz različnih časovnih obdobj med

seboj ne razlikujejo dosti. To pa pomeni, da je nabor knjižnih uspešnic v katerem koli trenutku precej standarden. Na podlagi tega predvidevanja smo s pomočjo podatkov na strani Amazon.com iz dne 20. julija 2009 (to ni bil vikend) sestavili seznam petindvajsetih uspešnic na področju beletristike. Seznam je prvotno vseboval precej knjig iz iste serije (na listi se je znašlo na primer več knjig Stephenie Meyer iz serije *Twilight – Somraki*), zato smo seznam popravili in iz prvega nabora izločili vsa tretja in četrta nadaljevanja, ki so bila del ene serije in jih nadomestili z naslednjo knjigo, ki je bila na amazonovi listi (gl. končni seznam petindvajsetih uspešnic v prilogi).

V drugem koraku smo izdelali natančno domišljeno vzorčno bazo. Domnevali smo, da bodo na mnenje bralcev najbolj vplivale tiste ocene, ki so najbolj bogate z informacijami. Da bi se dokopali do te karakteristike zapisanih ocen, smo uporabili pripomoček, ki ga nudi Amazon: bralci namreč lahko zabeležijo, kako uporabna oziroma koristna se jim je določena ocena zdela. Pri vsaki knjižni uspešnici smo tako izbrali tri kritike, ki so jih bralci označili kot najbolj uporabne. Posledično smo dobili vzorčni primer petinsedemdesetih ocen.

Petinsedemdeset ocen smo nato razčlenili na podlagi informacije o tem, kaj je bilo bralcem všeč pri določeni knjigi in zakaj jo priporočajo v branje tudi drugim bralcem. Tovrstno razčlenjevanje in grupiranje je zelo fleksibilna induktivna metoda, ki dovoljuje analizo pomena tekstualnega gradiva iz izbrane perspektive – v tem primeru je šlo za razloge, zakaj je nekomu všeč določena knjiga in zakaj jo priporoča. Pri tem smo uporabili program Weft QDA (<http://www.pressure.to/qda/>, 14. marec 2010).

Iz gradiva so bile po nizu zaporednih branj izluščene kodifikacije za vsak nov razlog, ki se je pojavil. Končni seznam nabranih kodifikacij smo večkrat natančno preučili, združili podobne kategorije in uvedli podpoglavja oziroma pod-kodifikacije, kjer se nam je zdelo potrebno. Končni seznam, ki ga sestavlja dvajset kategorij (vključno s pod-kodifikacijami), smo potem uporabili na izbranih petinsedemdesetih recenzijah (za podroben prikaz gl. spodnjo tabelo).

Rezultati

Seznam petindvajsetih knjižnih uspešnic, ki so bile zajete v naš vzorec, govori o neverjetni žanrski raznolikosti posameznih knjig. Najbolj prodajana knjiga, ki je na vrhu naše liste, je delo *The Help* (Služkinja) Kathryn Stockett, (sodobni) zgodovinski roman, postavljen v 60. leta prejšnjega stoletja v državo Mississippi. Na drugem mestu je delo *Harry Potter and the Deathly Hallows* (*Harry Potter. Svetinje smrti*) J. K. Rowling; to je delo, ki

primarno cilja na mlado bralstvo (vendar knjigo z zanimanjem prebirajo tudi odrasli). Rowlingovi sledi religiozni roman Williama P. Younga *The Shack (Koliba)*. Drugi žanri, ki so se znašli v izboru, so vampirska zgodba (serija *Somrak* Stephenie Meyer in roman Charlaina Harris iz serije *Sookie Stackhouse*), spomini (delo Franka McCourta *Angela's Ashes – Angelin pepel*), znanstvena fantastika (Audrey Niffenegger: *The Time Traveler's Wife – Žena popotnika v času*), triler (Stieg Larsson: *The Girl with the Dragon Tattoo – Dekle z zmajskim tatujem*) ter tako imenovana »chick lit« ali lahkotno branje za »punce« (kot je na primer delo Sophie Kinsella *Twenties Girl – Neugnano dekle*). Ta pestra mešanica naslovov in žanrov kaže, da recenzije bralcev, ki se nanašajo na nabor petindvajsetih knjig (seveda pa te ocene še ne predstavljajo reprezentativnega vzorca občega mnenja bralcev) resnično pokrivajo širok spekter mnenj in tudi karakteristik, ki jih bralci izpostavljajo kot tiste, ki jih pritegnejo k branju določenih knjig.

Izpostaviti je treba še eno značilnost seznama petindvajsetih uspešnic – precej knjig je del serij: od petindvajsetih kar enajst (na prvem, neprečiščenem seznamu jih je bilo kar trinajst). To dokazuje, da so nadaljevanja zelo priljubljena in kaže na vzrok za priljubljenost pri bralcih – poznavanje opisanih svetov in likov, ki jih naseljujejo (za podrobnosti gl. spodaj).

Poglejmo rezultate kodifikacije recenzij. Tabela 1 prikazuje pogostost kodifikacije pri najvišje uvrščenih kategorijah.

Kodifikacija	Pogostost
Možnost povezave (vživetje)	157
Primerjava z drugimi knjigami	58
Kvaliteta pisanja	28
Tematika in žanr	26
Smisel za humor	17
Realistični opisi	10
Vnovično branje	10
Dogajalno ozadje (prostor, čas)	6
Splošen pozitiven vtis	5
Deljenje čtiva z drugimi bralci	4
Literarna klasika	2

Tabela 1: Razlogi za priporočanje knjig v branje: Kodifikacije in frekventnost

Prva tabela jasno kaže, da pri razlogih še posebej izstopa »vživetje« v napisano – gre torej za način in stopnjo, do katere določena knjiga pritegne bralca v svoj svet. »Vživetje« je širok pojem in vključuje veliko načinov

povezovanja z gradivom, ki ga prebiramo. Zato smo izločili devet podkategorij, ki opisujejo različne oblike povezave med bralcem in knjigo. Te podkategorije so (skupaj s frekventnostjo pojavljanja) navedene v Tabeli 2.

Kodifikacija	Pogostost
Prevzetost z zgodbo, fabulo	39
Povezanost z liki	38
Čustvena povezava	30
Kognitivna povezava	25
Neopredeljena povezava	9
Zabava	7
Estetska povezava	7
Identifikacija	2

Tabela 2: Podkategorije povezave in frekventnost

Prva oblika povezave, ki se omenja pri vseh žanrih, je prevzetost z zgodbo. Bralec želi vedeti, kaj se bo zgodilo v nadaljevanju, medtem ko bere, pa čuti suspenz. Nekaj se gotovo skriva v izrazu »neodložljivo« ali pa »knjigo sem kar požiral«, kakor lahko beremo v opisu knjige *Dekle z zmajskim tatujem*: »[V]erjemite mi, da če iščete branje, ki ga ne boste mogli odložiti iz rok, če iščete biser med knjigami, je to knjiga za vas.«

Bralci se ne povežejo le z zgodbo ampak tudi z liki, kot nam dokazuje sledeči citat (spet smo ga vzeli iz recenzije knjige *Dekle z zmajskim tatujem*): »Preprosto izjemna je: skoraj pretirano je neizprosna in drzna, a vendar notranje ranljiva in v neprestanem naprezanju, da bi razumela svoje lastne emocije. Ima privlačnost, ki bralca pritegne, ga priklene nanjo in bralec si jo preprosto želi razumeti. Lisbeth, za razliko od številnih drugih likov, ki se pojavljajo v trilerjih, ne moremo pozabiti. V sebi nosi prav posebno globino.« Tu gre še za eno karakteristiko, ki smo jo našli v recenzijah različnih žanrov. Res pa je, da je povezava s posameznim karakterjem najmočneje izražena v romanih, ki so del serije, kot na primer *Harry Potter: Svetinje smrti* ali pa vampirski romani iz serij *Somrak* in *Sookie Stackhouse*. Znotraj »Povezave s karakterji« najdemo tudi podmnožico, ki združuje recenzije, napisane na bolj razmišljujoč, analitičen način. Velika večina ocen, ki izpostavljajo povezavo z literarnimi junaki, je napisanih iz perspektive nekoga, ki se je z liki poistovetil. Podmnožica, ki jo omenjam, pa se ukvarja bolj z načinom, kako je avtor oblikoval posamezen karakter: »Lik ima takšno globino, da me je ob branju navdajal občutek, da je avtorica morala 'spoznati' in poznati določene aspekte tega lika v realnem življenju ali pa je v svojem življenju izkusila podobno usodo – literarne

osebnosti in njihove medsebojne interakcije so oblikovane z veliko mero psihološke globine« (odlomek iz recenzije dela Jennifer Weiner *Best Friends Forever – Najboljši prijateljici za vedno*). Znotraj našega vzorčnega nabora takšnega analitičnega pogleda ne zasledimo pri nobeni oceni romanov, ki so del serije.

Sledeči dve kategoriji povezave se nanašata na bolj emocionalno in pa na kognitivno plat doživljanja. Emocionalno vez ponazarja odlomek iz ocene knjige z naslovom *Olive Kitteredge*: »Pripovedi o podeželskem življenju v Mainu, ki jih med seboj povezuje junakinja Olive Kitteridge, so tako čustveno iskrene in odzvanjajo tako globoko, da sem se po koncu branja počutila popolnoma krhko in ranljivo.« Kognitivna povezava pa se ponavadi odraža skozi pripovedi bralcev o tem, kako so se skozi knjigo naučili nečesa novega in kako jim je knjiga spremenila videnje in razumevanja določene stvari. Knjiga, pri kateri se je pojavila visoka stopnja kognitivne povezave, je religiozni roman: »To je ena najbolj miselno stimulativnih knjig, ki sem jih kdajkoli prebral. Knjigo sem prebral v enem samem večeru. Romana preprosto ne morete odložiti. Poskrbi tudi za presenetljiv in nepričakovan preobrat, ki izzove vse bralčeve teološke postavke, ki jih je imel za neizpodbitne. Trenutno ravno zaključujem vnovično branje (drugo po vrsti); ko bom bral naslednjič, nameravam imeti pri roki tudi svinčnik in podčrtati misli, o katerih bi rad podrobneje razmislil.

Emocionalna vpletenost, na primer povezanost s samo zgodbo, je kategorija, ki se pojavlja v ocenah knjig vseh žanrov. Kognitivna povezanost pa se ni pojavila v prav nobeni oceni romanov iz serij, saj prevladuje v romanih, ki imajo bolj »literarne aspiracije« (na primer *The Shack, Eleganca ježja, The Book Thief, Olive Kitteredge*).

Preostale oblike povezav z literarnimi deli so v ocenah bistveno manj navzoče. Kategorija »neopredeljena povezanost« se nanaša na ocene, ki so sicer omenjale vez z literarnim delom, vendar niso ponudile nobenih podrobnosti o izstopajočih lastnostih knjige ali pa o obliki vezi, ki se je vzpostavila med delom in bralcem. To ponazarja ocena knjige *Breaking Dawn (Jutranja zarja)*: »Zaključka serije, ki me je zares pritegnila in ki sem jo vzljubila, si vsekakor nisem predstavljala tako, kot je prikazano v romanu *Jutranja zarja*. Vendar pa nisem bila razočarana. Mislim, da je Stephanie Meyer napisala knjigo, ki je polna pisateljčinega zadovoljstva, da ustvarja nekaj, kar bo bralcem v resničen užitek.« »Zabava« označuje še eno dokaj nedefinirano kategorijo. To karakterizacijo smo uporabili povsod tam, kjer so bralci uporabili izraz »zabavno«, »razvedrilno«. Beremo na primer: »Kakorkoli že, knjiga je vse od začetka do konca izvirno in zabavno branje.« Opazka se nanaša na delo *The Guernsey Literary and Potato Peel Pie Society (Guernejsko društvo za književnost in pito iz krompirjevih olupkov)*.

Še ena oblika povezave med besedilom in bralcem se nanaša na uporabo jezika; to smo poimenovali »estetška povezava«. Takšna vez se izpostavlja na primer v sledečem odlomku, ki se nanaša na delo *South of Broad*: »Conroy uporablja res čudovit jezik – določene stavke sem si želel večkrat prebrati. Nekatere dele sem bral celo naglas, saj sem želel slišati zven besed.« Tudi estetska vez (tako kot kognitivna) ni bila izražena v ocenah, ki so se nanašale na knjige iz določene serije; omenjena je bila v bolj izrazito »literarnih« delih (*Angelin pepel*, *South of Broad*, *The Book Thief* in *Eleganca ježá*).

Zadnji tip povezave s tekstom, ki ga imenujemo »identifikacija« (uporabljamo terminologijo iz recenzij), se je pojavil le dvakrat. Ta tip vključuje tudi povezavo z literarnimi liki, a obenem sega preko neke splošne simpatije, saj vključuje tudi specifične analogije med fikcionalnim likom in bralcem: »Še posebej z užitek sem prebrala tisti del knjige, ki se ukvarja z Olivo v letih po upokojitvi; predvsem me je pritegnil njen način ukvarjanja z drugimi ljudmi in tudi s seboj. Predvsem se lahko identificiram z Olivino jezo, ki jo kaže v neprijetnih situacijah, prav tako pa tudi z njeno nežnostjo in rahločutnostjo, ki ju razkrije v drugih trenutkih. Tako kot Oliva sem bila tudi sama že tako norec kot modrijan« (ocena se nanaša na delo *Olive Ketteridge*).

Poleg »vživetja« bralci kot pogost razlog za naklonjenost, ki jo čutijo do določene knjige, navajajo tudi primerjavo z drugo knjigo, ki jih je bila všeč (glej Tabela 1). Primerjave, ki smo jih zasledili v ocenah, bi lahko razdelili na dva tipa: nanašale so se bodisi na drugega pisatelja ali pa na druge knjige istega avtorja. Primerjave z drugimi avtorji imajo širok obseg in segajo vse od Charlesa Dickensa do Trumana Capoteja; omenja se celo Biblija, najdemo pa tudi reference na zelo priljubljena dela, kot je na primer *Da Vincijeva šifra*. Takšne primerjave se pojavljajo pri vseh uspešnicah, ki so prišle na lestvico najboljših petindvajset. Žanr pri tem ni igral nobene vloge. Včasih pri takšnih primerjavah bralci pokažejo prav osupljivo visoko raven poznavanja literature. O tem priča ocena dela *From Dead to Worse* – (roman je del serije *Sookie Stackhouse*):

Kot bralec si vedno znova zadajam nove bralne izzive oziroma projekte. Lansko leto sem se odločil, da se želim posvetiti tako bolj pomembnim in uveljavljenim imenom (na primer Bram Stoker, Theodore Sturgeon, Richard Matheson, Poppy Brite, George R. R. Martin) kot tudi kritiško manj spoštovanim, a sicer zelo priljubljenim piscem (Anne Rice, Laurell K. Hamilton, Stephenie Meyer). Naletel pa sem tudi na nekaj piscev, ki jih nikakor nisem mogel umestiti v nobeno od teh dveh skupin. Eden takih je bil F. Paul Wilson, ki ga še nisem »obdelal«, naslednja je Charlaïne Harris. Sprva me je bilo strah, da bo postala nova Laurell K. Hamilton, ki je na začetku kariere ogromno obetala, potem pa je kar naenkrat začela tavati v temi in delati en napačen korak za drugim. Tako je uničila nekaj, kar bi lahko

postalo čisto berljiva serija romanov (v nekaterih knjigah, kot je na primer delo *OBSIDIAN BUTTERFLY* – ki je začuda popolnoma nepovezano z obupnim St. Louisom, ki je uničil večino njenih knjig – je pokazala neizkoriščen potencial, ki ga njena serija Anita Blake nosi v sebi). Našel sem celo vrsto zanimivih vzporednic, med drugim tudi protagonista, ki ima nadnaravne moči in prihaja tudi iz takšne rodbine. Druži se z vampirji in podobnimi bitji in se v njihovem krogu zaljubi. Ampak kot so knjige iz serije Anita Blake postajale vedno manj domiselne in vedno bliže pornografiji, so romani iz serije Sookie Stackhouse postajali vedno bolj izvirni, zabavni in polni presenečenj. Vse tisto, kar je bilo v Aniti Blake neposrečeno, je bilo v Sookie Stackhouse odlično zastavljeno in izpeljano.

Primerjave z drugimi knjigami istega avtorja so v ocenah knjig, ki so del serije, zelo pogoste. V oceni dela *New Moon (Mlada luna)* beremo tole: »Čeravno večina bralcev ni pričakovala ravno takšnega nadaljevanja, je nadaljevanje romana *Twilight (Somrak)* preseгло pričakovanja z neverjetno nepredvidljivo zgodbo, v kateri pa se pojavijo junaki, ki smo jih že prej vzljubili!« Še posebej je vprašanje o tem, ali je knjiga dosegla pričakovanja, ki jih pogojujejo pretekli romani v seriji, izpostavljeno v ocenah zadnjega dela Harryja Pottra. Beremo: »Popolnoma me je prevzelo tole: Nekateri so imeli prav pri opažanju, kdo je dober, kdo slab, kdo bo živel in kdo bo umrl – ampak skoraj nihče ni zadel vzroka, torej zakaj je temu tako. Pričakoval sem razburljiv, a tudi predvidljiv konec. Vendar me je na koncu popolnoma vrglo iz tira. Že leta smo vedeli, da je Rowlingova vražje bistra, a vseeno si nisem mislil, da je *tako zelo* pametna.«

Kot prikazuje Tabela 1, sta bralčeva vzpostavitev občutka povezanosti z besedilom in pa primerjava z drugimi knjigami daleč najbolj pogosta razloga, ki ju bralci omenjajo v priporočilih in ocenah. Manj pogost razlog je kvaliteta pisanja. To kategorijo zasledimo v komentarju h knjigi *Sarah's Key – (Sarin ključ)*: »Tatiana de Rosnay je oblikovala dobro spisano knjigo, ki se časovno giblje med letom 1942 in sedanjostjo.« Bralci knjigo lahko priporočajo tudi zaradi teme: »To je knjiga o ljubezni in trpljenju, sovraštvi in veri, strahu in pogumu. Pripoveduje o ženskah ter njihovi moči in dostojanstvu, o njihovi sposobnosti, da, navkljub nepravničnemu in represivnemu sistemu preživijo in skrbijo tudi za druge« (odlomek iz ocene dela *The Help*). V tematsko kategorijo smo umestili vsa priporočila, ki so omenjala določeno temo ali pa žanr (kot na primer opredelitev romana *Žena popotnika v času za znanstveno-fantastični roman*). Kvaliteta pisanja in tematika sta se omenjali približno enako pogosto in obe kategoriji sta se pojavili v vseh ocenah bralcev ne glede na žanr izbranega dela.

Bralci so pri nekaterih knjigah kot razlog, zakaj jih je bila knjiga všeč, izpostavili tudi avtorjev smisel za humor: »Ganljivo branje, a na trenutke tudi neverjetno duhovito. Kar naenkrat se v pripovedi pojavi izvirni

humor, to pa naredi branje še bolj prijetno in ublaži nekoliko trše, grenke situacije« (opis se nanaša na *Eleganco ježá*). Kot še en razlog za priljubljenost določenih knjig se navajajo tudi realistični opisi. Ta kategorija se nanaša tako na opise resničnih dogodkov kot tudi na psihološki realizem v pripovedi: »Liki so izzveneli tako resnično, da je kar težko verjeti, da so izmišljeni« (o romanu *The Help*). Tudi občutek, da bi si želeli knjigo še enkrat prebrati je ena izmed navedenih karakteristik, ki se je pojavila v ocenah: »Povem vam, da je to izjemna knjiga, čudovita knjiga; to je knjiga, ki si jo želim znova in znova brati ...« (opis se nanaša na *The Book Thief*). Vsi naštetih razlogi se omenjajo pri vseh žanrih.

Preostale razloge pa smo zasledili manj kot desetkrat v vseh recenzijah, a jih vseeno predstavljamo, saj je bil naš vzorčni nabor knjig dokaj majhen. Ti razlogi so: način opisa izbranega prostora in časa (»Charlaine Harris je nedvomno krasna avtorica. Piše na izredno očarljiv, nazoren in tudi zabaven način; že če preberem eno samo stran, se takoj preselim v kraj Bon Temps v Louisiani«); splošen pozitiven vtis, kjer ni navedenih nobenih specifičnih razlogov (»Že leta in leta nisem bral tako odlične knjige! Absolutno jo priporočam v branje! Čudovita je in mislim, da bodo po njej posneli tudi film«; opis govori o romanu *The Help*); želja po deljenju bralne izkušnje z drugimi bralci (»... v zadnjih letih sem naletel le na par knjig, po branju katerih sem se resno zamislil, komu lahko pošljem izvod v branje in z njim/ njo delim čudovito izkušnjo. Tu mislim na knjige, ki si jih potem, ko jih preberem, želim takoj spet vzeti v roke«; odlomek ocene iz *The Book Thief*); knjiga ima lastnosti, ki ji dajejo pridih velike literarne klasike (»Knjiga *Angelin pepel* je novodobna klasika«). Naj še enkrat poudarim, da vse te kategorije najdemo pri vseh žanrih, čeprav smo izbor omejili na majhno število knjig.

Razprava

Pretekle raziskave faktorjev, ki vplivajo na izbor določene knjige, so poudarjale predvsem avtorja, torej pisateljsko osebnost, ki je vplivala na odločitev bralca, in pa tematiko; do neke mere se je izpostavljala tudi pripovedni slog (glej D'Astous et al; Kamphuis; Leemans in Stokmans). Tudi v naši analizi so se zgoraj navedeni razlogi izkazali za pomembne. Iščemo jih lahko tako v bolj strogo literarnih (bolj umetniških delih, na katera so se osredotočale pretekle raziskave) kot tudi v lažjem čtivu (ki je prevladovalo v našem naboru petindvajsetih uspešnic). Vendar pa v primerjavi s preteklimi analizami naša študija poudarja pomen stopnje povezave med besedilom in bralcem in tako ta element bralne izkušnje

postane najpomembnejši faktor oziroma vzrok za branje in priporočilo drugim bralcem.

A če natančno pogledamo zapisane rezultate, vidimo, da ključni pomen, ki ga naša študija pripisuje različnim oblikam vživetja v knjigo, ni v nasprotju z izsledki prejšnjih analiz. Ko so v prejšnjih raziskavah bralci poudarjali pomen povezave z literarnimi liki, so omenili tudi izkušnje z istimi liki v predhodnih knjigah (ki so bile del serije istega avtorja): »Menim, da je knjiga namenjena tistim privržencem, ki so se že v preteklosti zaljubili v like. Odkar je pred letom dni izšel roman *All Together Dead (Povsem mrtvi)*, se sprašujem, kaj se bo zgodilo v nadaljevanju in spekuliram o tem, po katerih poteh se nemara odpravijo protagonisti. Nadaljevanje z naslovom *From Dead to Worse* s seboj prinaša kar nekaj odličnih zgodb, bralcu omogoči uvid v marsikatero podrobnost, o ozadju katere smo se vsi spraševali, hkrati pa pripravi tudi odličen teren za, vsaj upam tako, veliko novih nadaljevanj.« Povezava z liki se navezuje na povezavo, ki jo bralec čuti do pripovednega sveta. Naš nabor petindvajsetih uspešnic vsebuje tudi veliko knjig, ki so del serij in ta rezultat poudari dejstvo, ki ga je izpostavila že pretekla raziskava (Duijx idr.) – izbira knjige pogosto temelji na prepoznavanju določenega vzorca. Občutek domačnosti, poznavanja teritorija je za bralca zelo privlačna lastnost; občutek povezanosti in pa potencial »zaščitne znamke«, ki ga določeni literarni svetovi nosijo v sebi, pa sta pri izbiri knjige še posebej izpostavljena na spletu, in sicer s pomočjo povezav z domačimi stranmi avtorjev in s spletnimi stranmi ljubiteljev določene knjige.

Poleg omenjenih razlogov, ki vplivajo na izbiro knjig vseh mogočih žanrov, naša študija pokaže tudi na dodatne faktorje, ki pridejo v ospredje le pri določenem tipu bralcev in pa samo pri določenih žanrih. Tu mislimo na oblikovanje literarnih likov ter na kognitivno in estetsko povezavo. Naštete kategorije se navajajo kot razlogi za izbor predvsem pri »napol-lahkem« čtivu, kot je na primer delo *Angelin pepel*. Pretekle raziskave niso vključevale faktorjev, ki jih tu omenjamo: na primer avtorjev smisel za humor, želja po vnovičnem branju in želja po tem, da čtivo delimo z drugimi. V bodoče se bo treba posvetiti tudi temu, kakšno vlogo bralec in njegova ocena sploh igrata pri odločitvah drugih bralcev.

Naša analiza je zaobjela majhen, a vseeno z informacijami bogat vzorec knjižnih ocen. V prihodnje se bomo morali lotiti obširnejših naborov ocen, ki bodo prišle iz različnih obdobij, iz različnih dežel in od različnih založniških hiš. Le tako bomo lahko preverili, kako trdne so naše postavke. Morali bomo ugotoviti tudi, ali se za različne vrste čtiva pojavljajo različni razlogi; analize bi lahko preverjale razloge za priporočila »umetniških« knjig ter »lažjih« čtiv, obenem pa med seboj primerjale razloge za priporočila različnih žanrov. Internet nam ponuja nepregledno polje

informacij o bralski recepciji. Te raziskave so v domeni študij recepcije in študij bralčevega odziva. Izsledki so odvisni od tega, kako se bomo lotili analize gradiva, ki je na razpolago.

Prevedla Leonora Flis

OPOMBA

¹ Angleški izraz »involvement« slovenimo z »vživetjem« ali »povezavo« (prev. op.).

LITERATURA

- Bourdieu, Pierre. »The market of symbolic goods.« *Poetics* 14.1–2 (1985): 13–44.
- Coser, Lewis A., Charles Kadushin in Walter W. Powell. *Books. The culture and commerce of publishing*. New York: Basic Books, 1982.
- D'Astous, Alain, Francois Colbert in Imene Mbarek. »Factors influencing readers' interest in new book releases: An experimental study.« *Poetics* 34.2 (2006): 134–147.
- Duijx, A., Cees van Rees in Hugo Verdaasdonk. »Choice behaviour of purchasers and borrowers of books.« *Poetics* 20.5–6 (1990): 439–469.
- Hargittai, Eszter. »Open portals or closed gates? Channeling content on the World Wide Web.« *Poetics* 27.4 (2000): 233–253.
- Janssen, Susanne. »The empirical study of careers in literature and the arts.« *The psychology and sociology of literature. In honor of Elrud Ibsch*. Ur. Dick Schram in Gerald Steen. Amsterdam: John Benjamins, 2001. 323–357.
- Janssen, Susanne, in Hein Leemans. »Differences in consumer behaviour between buyers of literature.« *Poetics* 17.6 (1988): 563–575.
- Kamphuis, Jan. »Satisfaction with books: Some empirical findings.« *Poetics* 20.5–6 (1990): 471–485.
- Leemans, Hein, in Mia Stokmans. »Attributes used in choosing books.« *Poetics* 20.5–6 (1990): 487–505.
- Leemans, Hein, in J. van Doggenaar. »Subdivisions of book supply made by individual buyers of literature.« *Poetics* 16.3–4 (1987): 255–268.
- Powell, Walter W. *Getting into print: The decision-making process in scholarly publishing*. Chicago: University of Chicago Press, 1985.
- Rohmer, Ernst. »Linkliste und Leselust. Möglichkeiten der Literaturvermittlung im Internet.« *Jahrbuch für Computerphilologie* 3 (2001): 43–54.
- Seegers, G., in Hugo Verdaasdonk. »Choice patterns of adult users of a public library.« *Poetics* 16.3–4 (1987): 353–368.
- Stokmans, Mia, in M. Hendrickx. »The attention paid to new book releases on a display table.« *Poetics* 22.3 (1994): 185–197.
- Van Rees, Cees. »Introduction: Advances in the empirical sociology of literature and the arts.« *Poetics* 12.4–5 (1983): 285–310.
- — —. »How a literary work becomes a masterpiece: On the threefold selection practised by literary criticism.« *Poetics* 12.4–5 (1983): 397–418.
- — —. »The institutional foundation of a critic's connoisseurship.« *Poetics* 18.1–2 (1989): 179–198.
- Verdaasdonk, Hugo. »Effects of acquired readership and reviewers' attention on the sales of new literary works.« *Poetics* 16.3–4 (1987): 237–254.

PRILOGA: SEZNAM NAJBOLJŠIH LEPOSLOVNIH DEL NA STRANI AMAZON.
COM Z DNE 20. JULIJA 2009

1. Kathryn Stockett: *The Help*
2. J. K. Rowling: *Harry Potter and the Deathly Hallows* (*Harry Potter. Svetinje smrti*)
3. William P. Young: *The Shack* (*Kolibá*)
4. Charlaine Harris: *Sookie Stackhouse*
5. Mary Ann Shaffer: *The Guernsey Literary and Potato Peel Pie Society* (*Guernseysko društvo za književnost in pito iz krompirjevih olupkov*)
6. Audrey Niffenegger: *The Time Traveler's Wife* (*Žena popotnika v času*)
7. Stieg Larsson: *The Girl with the Dragon Tattoo* (*Dekle z žmajskim tatujem*)
8. Frank McCourt: *Angela's Ashes: A Memoir* (*Angelin pepel: spomini*)
9. Stephenie Meyer: *Breaking Dawn* (*Jutranja zarja*)
10. Elizabeth Strout: *Olive Kitteredge*
11. Muriel Barbery: *The Elegance of the Hedgehog*
12. Jennifer Weiner: *Best Friends Forever*
13. Stephenie Meyer: *New Moon* (*Mlada luna*)
14. Stieg Larsson: *The Girl Who Played with Fire* (*Dekle, ki se je igralo z ognjem*)
15. Pat Conroy: *South of Broad*
16. Tatiana de Rosnay: *Sarah's Key*
17. Janet Evanovich: *Finger Lickin' Fifteen*
18. Charlaine Harris: *From Dead to Worse*
19. Sophie Kinsella: *Twenties Girl* (*Neugnano dekle*)
20. Seth Grahame-Smith: *Pride and Prejudice and Zombies*
21. Markus Zusak: *The Book Thief*
22. Rack Riordan: *The Last Olympian*
23. Lisa See: *Shanghai Girls*
24. Stephenie Meyer: *The Host* (*Duša*)
25. James Rollins: *The Doomsday Key*